

© 1995.
»INFORMATOR«, Zagreb

Naslov izvornika:
Alexis de Tocqueville, DE LA DÉMOCRATIE EN AMÉRIQUE
Éditions Gallimard, Paris, 1968.

Recenzija:
RADE KALANJ

Redakcija:
Dragutin Lalović, Ante Pažanin, Ivan Prpić,
Inge Perko-Šeparović, Radovan Vukadinović

Za izdavača:
Dr. IVO BURIC
Prof. dr. TOMISLAV JANTOL

Urednik:
IVAN PRPIĆ

Alexis de Tocqueville

O demokraciji u Americi

Prevela:
Divina Marion

Redakcija prijevoda i pogovor:
Rade Kalanj

informator

Fakultet političkih znanosti
Zagreb
1995.

O načelu suverenosti naroda u Americi

Kada se govori o političkim zakonima u Sjedinjenim Državama, uvijek valja početi od dogme o suverenosti naroda.

Načelo suverenosti naroda koje se manje-više nalazi u osnovi gotovo svih ljudskih ustanova obično u njima ostaje nekako prikriveno. Ljudi mu se pokoravaju i ne uviđajući ga, odnosno ako se ponekad i dogodi da ga iznesu na svjetlo dana, ubrzo pohitaju ponovo ga utopiti u tmini svetišta.

Narodna je volja jedna od onih riječi što su je spletkari svih vremena i despota svih doba najobilnije zloupotrebljavali. Jedni su njezin izraz vidjeli u kupljenom odobravanju nekolicine opunomoćenika vlasti, drugi u glasovanju koristoljubive ili plašljive manjine; ima čak i takvih koji su je otkrili potpuno izraženu u šutnji naroda, pa su pomislili da se iz činjenice pokoravanja rada njihovo pravo zapovijedanja.

U Americi načelo suverenosti naroda nije sakriveno ili jalovo kao kod pojedinih nacija; priznaju ga običaji, zakoni proglašavaju; slobodno se širi i bez zapreka postiže krajnju važnost.

Ako na ovome svijetu postoji zemlja gdje bismo se mogli nadati da možemo prema njezinoj pravoj vrijednosti procijeniti dogmu o suverenosti naroda, proučiti je u njezinoj primjeni u društvenim poslovima i prosuditi njezine prednosti i opasnosti, ta je zemlja zasigurno Amerika.

Već sam ranije rekao da je načelo suverenosti naroda od samoga početka bilo i stvaralačko načelo većine engleskih kolonija u Americi.

Dugo je trebalo, međutim, da to načelo prevlada u upravljanju društvom kao što prevladava u naše dane.

Dvije su prepreke, jedna izvanjska, a druga unutrašnja, za države njegovo osvajačko napredovanje.

Nije moglo otvoreno izaći na vidjelo u zakonima, jer su kolonije još uvijek bile primorane pokoravati se matičnoj zemlji; bilo je, dakle, prinuđeno na prikrivanje u pokrajinskim skupštinama, a napose u općini. I ondje se širilo u potaji. Američko društvo tada

još uopće nije bilo pripravno na to da ga prihvati sa svim njegovim posljedicama. Prosvijećenost u Novoj Engleskoj, bogatstvo južno od Hudsona, kako sam iznio u prethodnom poglavlju, dugo su vremena imali neku vrstu aristokratskog utjecaja koji je težio k tomu da izvršavanje društvene vlasti ograniči i stavi u ruke nekolicine. Trebalo je još mnogo do postizanja izbornosti svih funkcionara i toga da svi građani postanu biračima. Biračko je pravo posvuda bilo omeđeno određenim granicama i podređeno postojanju cenzusa. Taj je cenzus na Sjeveru bio vrlo nizak, a znatniji na Jugu.

Izbila je američka revolucija. Dogma o suverenosti naroda izašla je iz granica općine i dočepala se vlasti; sve su se klase založile za njezinu stvar; svi su se u njezino ime borili i likovali, a ona je postala zakonom nad zakonima.

Gotovo isto tako brza promjena dogodila se i unutar samoga društva. Zakonom o nasljeđivanju dovršeno je slamanje lokalnih utjecaja.

U trenutku kada je ovaj učinak zakona i revolucije počeo svima bjelodano izlaziti pred oči, pobjeda se bila već neopozivo izjasnila u prilog demokraciji. Samim je time vlast bila u njezinim rukama. Nije više bilo čak ni dopušteno boriti se protiv nje. Gornje se klase, dakle, bez mrmljanja i bez borbe pokloniše pred neizbježnim zlom. Dogodilo im se ono što se obično događa sa snagama koje padnu: pojedinačna sebičnost obuže njihove pripadnike, a kako se narodu moć više nije mogla istrgnuti iz ruku, te kako nitko nije dovoljno mrzio mnoštvo da bi nalazio užitak u tome da ga izaziva, mislilo se još samo na to da se pod svaku cijenu stekne njegova naklonost. U izglasavanju najdemokratskijih zakona utrkivali su se ljudi čiji su interesi tim zakonima bili najviše povrijeđeni. Na taj način gornje klase nisu protiv sebe pobudile narodne strasti, ali su same požurile slavodobitnu pobjedu novoga poretka. I tako je – neobične li stvari! – uzlet demokracije bio to neizbježniji u onim državama u kojima su korišteni aristokracije bili najdublji.

Država Maryland, koju su bili osnovali velikaši, prva je proglasila opće pravo glasa i u svoju upravu u cjelini uvela najdemokratske oblike.

Kad se neki narod počne zanimati za izborni cenzus, može se predvidjeti da će u nekom duljem ili kraćem roku doći i do toga da ga potpuno ukine. To je jedno od najstalnijih pravila prema kojima se društvo ravna. Što se više razmiču granice biračkih prava, sve se

više osjeća potreba da se one još jače razmaknu; naime, nakon svakoga novog ustupka, snage se demokracije povećavaju i zahtjevi joj rastu zajedno s njezinom novom moći. Častoljublje onih koji zaostaju ispod cenzusa raspaljuje se razmjerno s brojnošću onih koji se nalaze iznad njega. Iznimka napokon postaje pravilom; ustupci bez predaha slijede jedan za drugim i više nema zaustavljanja sve dok se ne dospije do općega prava glasa.

U naše je dane načelo suverenosti naroda u Sjedinjenim Državama poprimilo sve vidove praktičnoga razvoja što ih mašta može zamisliti. Odvojilo se od svih fikcija kojima su ga drugdje brižljivo okružili; redom se zaodijeva u sve oblike, ovisno o potrebi pojedinoga slučaja. Čas zakone kroji čitav narod, kao u Ateni, a čas poslanici što ih je stvorilo opće pravo glasa zastupaju i djeluju u ime naroda pod njegovim gotovo neposrednim nadzorom.

Ima zemalja u kojima vlast, na neki način izvanjska u odnosu na društveno tijelo, djeluje na nj i prisiljava ga da korača nekim određenim putem.

Ima i drugih u kojima je moć podijeljena, nalazeći se u isti mah smještena u društvu i izvan njega. Ništa se slično ne viđa u Sjedinjenim Državama; društvo ondje djeluje samo po sebi i samo na sebe. Ne postoji nikakva moć doli u njemu samome; čak se i ne susreće gotovo nitko tko bi se usudio i pomisliti, a kamoli izraziti zamisao o tome da se ona negdje drugdje potraži. Narod sudjeluje u sastavljanju zakona odabirući zakonodavce, a u njihovoj primjeni birajući opunomoćenike izvršne vlasti; može se reći da sam narod vlada, toliko je slab i ograničen udio koji se prepušta upravi, toliko ona osjeća svoje narodno podrijetlo i pokorava se moći iz koje izvire. Narod kraljuje nad američkim političkim svijetom kao Bog nad svemirom. On je uzrok i svrha svih stvari; sve iz njega proistječe i sve se u njemu utapa.

usluga izbornih cenzusa — opće pravo glasa

O političkom udruživanju u Sjedinjenim Državama

Amerika je zemlja u kojoj se iz udruživanja izvlači najveća korist na svijetu, te u kojoj je to moćno sredstvo djelovanja primijenjeno na najrazličitije predmete.

Neovisno o stalnim udruženjima što ih zakon stvara pod nazivom općine, grada ili okruga, postoji i mnoštvo drugih koji svoje rođenje i razvoj duguju tek volji pojedinaca.

Stanovnik Sjedinjenih Država od rođenja uči da se u borbi protiv životnih nedaća i nevolja čovjeka mora osloniti na samoga sebe; na društvenu vlast baca tek podozriv i nemiran pogled, te njezinu moć priziva samo kada bez nje ne može. Ovo se zapaža već u školi gdje se djeca čak i u igrama podvrgavaju pravilima što su ih sama uspostavila, te međusobno kažnjavaju prijestupe što su ih sama definirala. Isti se duh susreće u svim postupcima u društvenome životu. Na cesti dođe do neke nezgode, prolaz je zakrčen, promet zaustavljen; susjedi smjesta sastave tijelo koje će o tome odlučiti; iz toga će improviziranoga skupa proizaći izvršna vlast koja će naći lijeka zlu, i to prije no što se u ma čijoj glavi javi i pomisao na neku vlast koja bi postojala prije vlasti zainteresiranih osoba. Radi li se o zabavi, ljudi će se udružiti da bi svetkovini dali više sjaja i sredenosti. Ujedinjuju se napokon i zato da bi se oduprli posve duhovnom neprijatelju: zajednički se bore protiv neumjerenosti. U Sjedinjenim se Državama ljudi udružuju radi javne sigurnosti, radi trgovine i industrije, radi ćudoređa i vjere. Nema ničega što se ljudska volja ne nada da će postići slobodnim djelovanjem zajedničke moći pojedinaca.

Kasnije ću imati prilike govoriti o posljedicama što ih udruživanje izaziva u građanskome životu. U ovom se trenutku moram ograničiti na politički svijet.

Kada je pravo na udruživanje priznato, građani se mogu njime služiti na različite načine.

Udruživanje se sastoji samo u javnom pristajanju što ga u odnosu na ovu ili onu doktrinu pokazuje određen broj pojedinaca, te u obvezi koju preuzimaju da će na neki način surađivati kako bi ta

doktrina odnijela prevagu. Pravo se udruživanja tako gotovo stapa sa slobodom pisanja; udruživanje, međutim, ima veću moć nego tisk. Kada neko udruženje iznosi kakvo mišljenje, onda to mišljenje mora imati jasniji i određeniji oblik. Ono ima određeni broj pristalica i uključuje ih u borbu za svoju stvar. oni se pak međusobno upoznaju, a žar im raste zajedno s njihovim brojem. U okviru su udruženja uzajamno povezani naponi duhova koji se inače razmimoilaze, te odlučno streme prema jednome jedinom cilju na koji im udruženje jasno ukazuje.

Drugi stupanj u primjeni prava na udruživanje jest mogućnost okupljanja. Kada se nekome političkom udruženju dopusti da na određenim važnim mjestima u zemlji osnuje žarišta svoga djelovanja, njegova djelatnost time postaje veća, a utjecaj širi. Ondje se ljudi viđaju, sredstva se djelovanja kombiniraju, a mišljenja se iznose onom snagom i žestinom kakvu pisana misao nikada ne može postići.

Postoji u primjeni prava na udruživanje u vezi s političkim pitanjima, napokon, i posljednji stupanj: pristalice se istoga mišljenja mogu okupljati u izborne skupove i imenovati opunomoćenike koji će ih zastupati u središnjoj skupštini. To je u pravome smislu riječi zastupnički sustav primijenjen na jednu stranku.

Tako, u prvome slučaju, ljudi koji ispovijedaju isto mišljenje uspostavljaju između sebe čisto misaonu vezu, u drugome se okupljaju u manje skupove koji predstavljaju samo jednu stranačku frakciju, a napokon u trećemu, tvore kao neku zasebnu naciju u naciji, vladavinu u vladavini. Njihovi opunomoćenici, nalik opunomoćenicima većine, sami za sebe predstavljaju cijelu kolektivnu snagu svojih pristalica; baš kao i opunomoćenici većine, stižu onamo kao zastupnici naroda i sa svom moralnom snagom koja iz toga proizlazi. Istina je da nemaju jednako pravo pri krojenju zakona, ali imaju mogućnost napadati one koji postoje i unaprijed uobličiti one koji bi morali postojati.

Pretpostavimo neki narod koji još nije savršeno navikao na uporabu slobode ili u kojemu vriju duboke političke strasti. Uz većinu koja kroji zakone, postaviti će manjinu kojoj će zadaća biti samo iznošenje *obrazloženja*, a koja će zastati prije pronalaženja *riješnja*; ne mogu a da ne povjerujem u to da bi javni poredak bio izložen velikim neizvjesnostima.

Između toga da se dokaže kako je neki zakon sam po sebi bolji od nekoga drugog zakona i toga da se dokaže kako se taj drugi

zakon njime treba zamijeniti, nedvojbeno postoji velika razlika. No, ondje gdje duh prosvijećenih ljudi još vidi veliko odstupanje, sposobnost zamišljanja što je ima gomila više ništa ne zapaža. Ima, uostalom, i takvih vremena kada se nacija gotovo podjednako dijeli između dviju stranaka od kojih svaka tvrdi da zastupa većinu. Ako se uz vlast koja upravlja uspostavi i snaga kojoj je moralni autoritet gotovo isto tako velik, može li se vjerovati da će se ova druga dugo ograničavati na to da govori, a da ne djeluje?

Hoće li se ona uvijek zaustavljati pred metafizičkim razmišljanjem o tome da je cilj udruženjima da usmjeravaju mišljenje, a ne da ga iznuđuju, da savjetuju zakone, a ne da ih kroje?

Što više promatram nezavisnost tiska u njezinim glavnim posljedicama, sve sam više uvjeren da je među suvremenim ljudima nezavisnost tiska glavni i takoreći sastavni element slobode. Narod koji želi ostati slobodan ima dakle pravo zahtijevati da se ta nezavisnost poštuje po svaku cijenu. No *neograničena* sloboda udruživanja u političkim pitanjima ne smije se u potpunosti miješati sa slobodom pisanja. Prva je u isti mah manje nužna i opasnija od druge. Nacija joj može postaviti granice, a da i dalje ostane sama sebi gospodarom; katkada to i mora učiniti da ne bi izgubila vlast nad sobom.

U Americi je sloboda udruživanja radi političkih ciljeva neograničena.

Jedan će primjer bolje pokazati do kojega se stupnja ona tolerira nego išta što bih ja ovdje mogao dodati.

Sjećamo se koliko je pitanje carina ili slobodne trgovine uzbudilo duhove u Americi. Carine se nisu slagale ili sukobljavale samo s pojedinim mišljenjem, nego i s vrlo moćnim materijalnim interesima. Sjever im je pripisivao dio svojega prosperiteta, a Jug gotovo svu svoju bijedu. Može se tvrditi da su se dugo vremena jedino iz carina radale političke strasti koje su potresale Uniju.

Godine 1831., kada je spor bio na vrhuncu, neki je bezimni gradanin iz Massachusettsa došao na pomisao da putem novina svim protivnicima carina predloži da u Philadelphiju pošalje izaslanike koji će zajedno razmotriti sredstva kojima bi se trgovini mogla vratiti sloboda. Zahvaljujući postojanju tiska, taj je prijedlog u malo dana obišao zemlju, od Mainea do New Orleansa. Protivnici su ga carina sa žarom prihvatili. Skupili su se sa svih strana i imenovali svoje izaslanike. Najveći su broj među njima bili poznati ljudi, a neki su od njih bili i glasoviti. Južna je Carolina, koja se

kasnije zbog iste stvari digla na oružje, sa svoje strane poslala šezdeset tri izaslanika. Skupština koja se po američkom običaju nazvala konvencijom okupila se 1. listopada 1831. godine u Philadelphiji; brojala je više od dvije stotine članova. Rasprave su bile javne i od prvoga su dana poprimile posve zakonodavni značaj; raspravljalo se o širini kongresnih ovlaštenja, o teorijama o slobodnoj trgovini, te napokon o raznim carinskim propisima. Skupština se razila nakon deset dana, sastavivši prethodno proglas upućen američkom narodu. U tome je proglasu bilo izloženo: 1. da Kongres nema prava da propisuje carine, te da su postojeće carine neustavne; 2. da nije u interesu nijednoga naroda, a posebno američkoga naroda, da trgovina ne bude slobodna.

Treba priznati da neograničena sloboda udruživanja u političkim pitanjima nije do sada u Sjedinjenim Državama dovela do pogubnih ishoda kakvi bi se možda drugdje mogli očekivati. Pravo udruživanja ondje uvezeno iz Engleske, a u Americi je oduvijek postojalo. Korištenje je toga prava danas ušlo u navike i običaje.

U naše je vrijeme pravo udruživanja postalo nužnim jamstvom protiv tiranije većine. U Sjedinjenim Državama, kada neka stranka jednom stekne prevlast, sva javna moć prelazi u njezine ruke; njezini osobiti prijatelji zauzimaju sva mjesta i raspolazu svim organiziranim snagama. Kako ni najodličniji ljudi iz protivničke stranke ne mogu prekoračiti ogradu koja ih dijeli od vlasti, mora im se omogućiti da se smjeste izvan nje; manjina mora svu svoju moralnu snagu postaviti kao opreku materijalnoj moći koja je tlači. Tako se, dakle, jedna opasnost postavlja kao opreka drugoj opasnosti koja se valja više bojati.

Svemoć mi se većine čini tako velikom pogibelji za američke republike da mi opasno sredstvo kojim se one služe da bi je ograničile ipak izgleda kao nekakvo dobro.

Iznijet ću ovdje jednu misao kako bih podsjetio na ono što sam drugdje već rekao o općinskim slobodama: nema zemalja u kojima bi udruživanje bilo nužnije radi sprečavanja stranačkoga despotizma ili vladareve samovolje nego što su zemlje u kojima postoji demokratsko društveno uređenje. Među nacijama s aristokratskim uređenjem, sporedna tijela tvore prirodna udruženja kojima se zaustavlja zloupotreba vlasti. U zemljama u kojima takva udruženja ne postoje, ako pojedinci ne mogu umjetnim putem i trenutačno stvoriti nešto što je tim udruženjima nalik, ne vidim branu bilo kakvoj vrsti tiranije, a veliki narod može nekažnjeno tlačiti i šaćica buntovnika, kao i samo jedan čovjek.

Okupljanje neke velike političke konvencije (ima ih, naime, svakovrsnih), koje često može postati nužnom mjerom, uvijek je, pa čak i u Americi, ozbiljan događaj što ga i prijatelji vlastite zemlje sa strahom promatraju.

To se veoma jasno vidjelo prilikom konvencije iz 1831. godine kada su svi naponi odličnih ljudi koji su na toj skupštini sudjelovali bili usmjereni na to da njezine riječi učine umjerenijima, a cilj ograničenim. Vjerojatno je da je konvencija iz 1831. zapravo izvršila velik utjecaj na nezadovoljnike i pripremila ih za otvorenu pobunu protiv trgovinskih zakona Unije do koje je došlo 1832. godine.

Ne možemo se pretvarati da neograničena sloboda udruživanja u političkim pitanjima nije posljednja od svih sloboda koju narod može podnijeti. Ako zbog nje i ne zapadne u anarhiju, u svakom je času takoreći dotiče. Ova tako opasna sloboda u određenom pogledu pruža neka jamstva; u zemljama gdje je udruživanje slobodno, tajna su društva nepoznata. U Americi postoje buntovnici, ali ne i urotnici.

Nakon slobode da sam djeluje, čovjeku je najprirodnija sloboda da svoje napore udružuje s naporima sebi sličnih i djeluje zajedno s njima. Pravo mi se udruživanja, dakle, čini gotovo isto toliko neotudivim od njegove naravi kao i pojedinačna sloboda. Zakonodavac ne bi mogao poželjeti da uništi to pravo, a da ne napadne i samo društvo. Međutim, ako i ima naroda kod kojih je sloboda ujedinjavanja samo blagotvorna i plodna u odnosu na njihov prosperitet, ima i drugih koji je vlastitim pretjerivanjem izopačuju i nešto što je temelj života pretvaraju u uzrok njegova razaranja. Učinilo mi se da bi usporedba raznih putova što ih udruživanje slijedi u zemljama gdje se sloboda razumije i u onima gdje se sloboda pretvara u razuzdanost mogla biti istodobno korisna i za vlade i za stranke.

Većina Europljana još uvijek gleda na udruživanje kao na oružje za ratovanje koje se pripravlja na brzinu da bi se smjesta iskušalo na bojištu.

Ljudi se, doduše, udružuju zato da bi govorili, ali sve duhove zaokuplja misao o tome da će ubrzo početi djelovati. Udruženje je vojska; ondje se govori zato da bi se ljudi prebrojili i osokolili, a potom se kreće na neprijatelja. U očima onih koji ga sačinjavaju,

zakonski su putovi moguća sredstva, ali oni nikada nisu jedino sredstvo uspjeha.

Ovo nije način na koji se pravo na udruživanje shvaća u Sjedinjenim Državama. U Americi se građani koji čine manjinu udružuju najprije zato da bi utvrdili svoj broj i tako oslabili moralnu premoć većine; drugi je cilj udruženih građana da uspostave međusobnu suradnju i da na taj način otkriju najprikladnije argumente kojima će utjecati na većinu; uvijek, naime, žive u nadi da će većinu privući k sebi i da će zatim, u njeno ime, raspolagati vlašću.

Politička su udruženja u Sjedinjenim Državama, dakle, miroljubiva po ciljevima i zakonita po sredstvima; a kada tvrde da pobjedu žele odnijeti samo zakonskim putem, uglavnom govore istinu.

Razlika koja se u vezi s ovime zapaža između Amerikanaca i nas ovisi o nekoliko uzroka.

U Europi postoje stranke koje se toliko razlikuju od većine da se ne mogu nadati kako će ikada postati njezinim osloncem, a te iste stranke sebe smatraju dovoljno snažnima da se same protiv nje bore. Kada neka takva stranka stvara udruženje, tada ne želi uvjeravati, nego se boriti. U Americi, ljudi koji se s obzirom na svoje mišljenje nalaze veoma daleko od većine ne mogu ništa protiv njezine moći: svi se ostali nadaju da će je pridobiti.

Korištenje prava ne udruživanje postaje, dakle, opasnim razmjerno nemogućnosti velikih stranaka da postanu većina. U zemlji kao što su Sjedinjene Države gdje se mišljenja razlikuju samo po nekim nijansama pravo na udruživanje može ostati takoreći neograničeno.

Ono što nas još uvijek navodi na to da na slobodu udruživanja gledamo samo kao na pravo ratovanja s vlastodršcima jest naše neiskustvo u odnosu na slobodu. Prva misao koja pada na pamet nekoj stranci, kao i čovjeku, kada steknu snagu, jest pomisao na nasilje: pomisao na uvjeravanje dolazi tek kasnije; ona se rađa iz iskustva.

Englezi, koji su međusobno tako duboko podijeljeni, rijetko zlorabljavaju pravo na udruživanje zato što se njime već duže služe.

Ljudi kod nas, osim toga, osjećaju tako strastvenu sklonost prema ratovanju da nema tako besmislenoga pothvata, pa makar se od njega i država potresla, u kojemu ljudi ne bi smatrali da je slavno poginuti s oružjem u ruci.

No, od svih uzroka koji u Sjedinjenim Državama pridonose umirivanju žestine političkog udruživanja najmoćnije je možda opće pravo glasa. U zemlji u kojoj je opće pravo glasa prihvaćeno, većina se nikada ne dovodi u sumnju, jer se nijedna stranka ne bi razumno suprotstavila kao zastupnik onih koji uopće nisu glasovali. Udruženja, dakle, znaju, a znaju to i svi ostali, da ne zastupaju većinu. To proizlazi iz same činjenice njihova postojanja; naime, kada bi ta udruženja zastupala većinu, sama bi izmijenila zakon umjesto da zahtijevaju njegovu izmjenu.

Moralna se snaga vlade koju ta udruženja napadaju time silno uvećava, a njihova je veoma oslabljena.

U Europi gotovo da i nema udruženja koja ne tvrde da zastupaju volju većine ili koja u to ne vjeruju. Ta tvrdnja ili to vjerovanje čudesno im uvećava snagu, te veličanstveno služi tomu da njihove postupke učini legitimnima. Ta što se može lakše opravdati od nasilja kojim se pribavlja pobjeda stvari što je tlači nečije pravo?

Upravo se tako u golemoj složenosti ljudskih zakona ponekad događa da se zloropotreba slobode ispravlja krajnjom slobodom, a da opasnosti demokracije budu preduhitrene krajnjom demokracijom.

U Europi se udruženja na neki način smatraju nekom vrstom zakonodavnih i izvršnih vijeća nacije koja sama ne može podići glas; polazeći od takve pomisli, ona djeluju i zapovijedaju. U Americi, gdje u svačijim očima predstavljaju samo manjinu u naciji, ona govore i sastavljaju peticije.

Sredstva kojima se služe udruženja u Europi u skladu su s ciljem što ga ta udruženja sebi postavljaju.

Budući da im je glavni cilj da djeluju, a ne govore, da se bore, a ne uvjeravaju, ta su udruženja prirodno navedena na to da prihvate organizaciju u kojoj nema ničega civilnoga i da u svoje okvire uvedu vojničke običaje i maksime: zato, koliko god mogu, centraliziraju upravljanje svojim snagama i vlast svih pripadnika predaju u ruke vrlo maloga broja ljudi.

Članovi se tih udruženja odazivaju na lozinke poput vojnika u borbi; ispovijedaju dogmu pasivne pokornosti, odnosno, bolje rečeno, ujedinivši se, jednim su potezom svoje rasuđivanje i slobodnu volju u potpunosti prinijeli kao žrtvu: zato u krilu tih udruženja često vlada tiranija nepodnošljivija od one koja se u društvu provodi u ime vlade što je ta udruženja napadaju.

Ovo silno umanjuje njihovu moralnu snagu. Tako gube sveti značaj što se pripisuje borbi potlačenih protiv tlačitelja. Ta kako onaj tko pristaje na to da se u pojedinim slučajevima ropski pokorava nekolicini sebi sličnih, onaj koji im prepušta svoju volju i podčinjava im čak i vlastitu misao, može tvrditi da želi biti slobodan?

I Amerikanci su u okviru svojih udruženja uspostavili rukovodstvo; no, to je, ako se smijem tako izraziti, civilno rukovodstvo. Pojedinčeva samostalnost tu nalazi svoje mjesto: kao i u društvu, svi ljudi u isto vrijeme koračaju prema istome cilju; ali nije svatko obvezan da onamo korača točno istim putovima. Vlastita se volja i razum ne prinose na žrtvu, ali se volja i razum primjenjuju radi uspjeha zajedničkoga pothvata.

O svemoći većine u Sjedinjenim Državama i o njezinim posljedicama

U samoj je biti demokratskih vladavina da vlast većine u njima bude apsolutna, jer u demokracijama izvan većine nema ničega što bi se toj većini moglo oduprijeti.

Najveći se broj američkih ustava još i potrudio da na umjetan način uveća tu prirodnu snagu većine.²⁰

Od svih se političkih vlasti zakonodavstvo najradije pokorava većini. Amerikanci su htjeli da članove zakonodavnih tijela *neposredno* imenuje narod, i to na *vrlo kratak* rok, kako bi ih primorali da se podčine, ne samo općim pogledima, nego i svakodnevnim strastima svojih birača.

Ti birači odabiru iz istih klasa i na isti način imenuju članove obaju domova, tako da je djelovanje zakonodavnoga tijela gotovo isto tako brzo kao i djelovanje jedinstvene skupštine i ne manje nezaustavljivo od njega.

Övako ustrojivši zakonodavstvo, Amerikanci su svu vlast ob-
jedinili u njegovim okvirima.

Zakon je, u isto vrijeme dok je uvećavao snagu one vlasti koja je prirodno jaka, sve više slabio onu vlast koja je prirodno slaba. Predstavnicima izvršne vlasti nije dodjeljivao ni stalnost ni samostalnost, pa im je, potpuno ih podčinjavajući hirovima zakonodavstva, oduzimao i ono malo utjecaja što bi im ga bila dopustila priroda demokratske vladavine.

U više je država zakon sudsku vlast izložio biračkoj volji većine, a u svima je uredio da njezino održanje na neki način ovisi o zakonodavnoj vlasti, ostavljajući zastupnicima pravo da svake godine utvrđuju plaću sudaca.

Praksa je otišla još dalje od zakona.

²⁰ Vidjeli smo, prilikom razmatranja saveznoga ustava, da su zakonodavci Unije ulagali upravo suprotne napore. Ishod je tih napora u tome što je savezna vlast u svojoj sferi postala neovisnijom nego što je to postala vlast pojedinih država. No, savezna se vlast bavi gotovo samo vanjskim poslovima, a američkim društvom stvarno upravlja vlast u pojedinim državama.

U Sjedinjenim se Državama sve više širi običaj zbog kojega će jamstva zastupničke vlasti naposljetku postati neosnovana: vrlo se često događa da birači, imenujući nekoga poslanika, ovome zacrtaju plan ponašanja i nametnu mu određeni broj pozitivnih obveza od kojih on nipošto ne može odstupiti. Galama nije baš tolika, ali se sve odvija kao kada bi sama većina vijećala na gradskome trgu.

Još nekoliko posebnih okolnosti u Americi pridonose tomu da vlast većine, ne samo da prevladava, nego je i nezaustavljiva.

Moralna se moć većine dijelom i temelji na toj zamisli da više prosvijećenosti i mudrosti ima u mnoštvu okupljenih ljudi negoli u jednome čovjeku, više u broju zakonodavaca negoli u njihovu izboru. To je teorija jednakosti primijenjena na umne sposobnosti. Ova doktrina napada čovjekov ponos u njegovu posljednjem utočištu: stoga je manjina s mukom prihvaća; tek se s vremena navikava na nju. Baš kao i svim vidovima vlasti, a možda i više nego ijednome drugom, vlasti je većine, dakle, potrebno trajanje da bi se prikazala legitimnom. Kada se počne uspostavljati, ona prinudom postiže pokoravanje; tek nakon što je već dugo živio pod njezinim zakonima, čovjek je počinje poštovati.

Zamisao o tome da većina zbog svoje prosvijećenosti posjeduje pravo vladanja društvom, na tlo su Sjedinjenih Država donijeli njihovi prvi stanovnici. Ta se zamisao, koja bi i sama dostajala da stvori slobodan narod, danas pretočila u običaje, pa je susrećemo i u najsitnijim životnim navikama.

Francuzi su pod nekadašnjom monarhijom držali stalnim da kralj nikada ne može pogriješiti; a kada bi mu se i dogodilo da učini nešto loše, mislili su da su tome krivi njegovi savjetnici. Ovo je čudesno olakšavalo pokornost. Ljudi su mogli mrmljati protiv zakona, ne prestajući voljeti i poštovati zakonodavca. Amerikanci isto takvo mišljenje imaju o većini.

Moralna se vlast većine temelji još i na onome načelu da interese većega broja ljudi treba pretpostavljati interesima maloga broja. A lako ćemo razumjeti da se poštovanje koje se javno priznaje prema tome pravu prirodno uvećava ili smanjuje ovisno o odnosu među strankama. Kada je neka nacija podijeljena između više velikih, ali nepomirljivih interesa, povlastica se većine često ne priznaje, jer podčinjavanje postaje odviše mučno.

Kada bi u Americi postojao neki građanski sloj koji bi zakonodavac nastojao lišiti određenih isključivih prednosti što ih taj sloj stoljećima posjeduje, te bi ga htio uniziti s njegova visokoga polo-

žaja i spustiti među mnoštvo, vjerojatno je da se ta manjina ne bi lako podčinila takvim zakonima.

No, budući da su Sjedinjene Države naseljene međusobno jednakim ljudima, još uvijek nema prirodnoga i trajnoga razmimoilaženja među interesima raznih njihovih stanovnika.

Postoje takva društvena uređenja u kojima se pripadnici manjine ne mogu nadati da će k sebi privući većinu, zato što bi zbog toga morali napustiti sam cilj borbe koju protiv nje vode. Aristokracija, na primjer, ne bi mogla postati većina zadržavajući svoje isključive povlastice, te ne bi mogla dopustiti da joj te povlastice izmaknu, a da ne prestane biti aristokracijom.

U Sjedinjenim se Državama politička pitanja ne mogu postavljati na tako općenit i tako apsolutan način, te su sve stranke spremne priznati većini njezina prava, jer se sve nadaju da će ih jednoga dana moći primjenjivati u svoju korist.

Većina, dakle, u Sjedinjenim Državama ima golemu stvarnu moć, a i gotovo isto toliko veliku moć u javnome mnijenju, pa kada se jednom opredijeli u odnosu na neko pitanje, takoreći nema prepreka koje bi mogle, neću reći – zaustaviti, nego čak ni usporiti njezin hod i ostaviti joj vremena da sluša žalbe onih koje u prolazu gazi.

Posljedice su toga stanja stvari pogubne i opasne za budućnost.

KAKO SVEMOĆ VEĆINE U AMERICI POVEĆAVA ZAKONODAVNU I UPRAVNU NESTALNOST KOJA JE PRIROĐENA DEMOKRACIJAMA

Prethodno sam govorio o manama koje su prirodene vladavini demokracije; nema nijedne koja se ne bi povećavala istovremeno s moći većine.

Za početak, evo najočitije od svih.

Zakonodavna je nestalnost zlo koje je neodvojivo od demokratske vladavine zato što je u prirodi demokracija da na vlast dovode nove ljude. No to je zlo, više ili manje veliko, ovisno o moći i sredstvima djelovanja što se dodjeljuju zakonodavcu.

U Americi, autoritet koji propisuje zakone dobiva suverenu vlast. Brzo se i nezaustavljivo može prepustiti svakoj svojoj želji, a predstavnici mu se svake godine mijenjaju. A to znači da je ondje prihvaćena upravo ona kombinacija koja najviše pogoduje demo-

kratskoj nestalnosti i koja demokraciji dopušta da svoju promjenljivu volju primjenjuje na najvažnije predmete.

Zato je u naše doba Amerika zemlja u kojoj zakoni imaju najmanju trajnost na svijetu. Gotovo su svi američki ustavi dopunjavani tijekom posljednjih trideset godina. Nema, dakle, američke države koja u tome razdoblju nije izmijenila taj temelj svojih zakona.

Što se pak tiče samih zakona, dovoljno je baciti pogled na arhive različitih država Unije pa da se uvjerimo kako se u Americi zakonodavčevo djelovanje nikada ne usporava. To ne znači da je američka demokracija po svojoj prirodi nestalnija od neke druge, ali je njoj pružena mogućnost da pri stvaranju zakona slijedi prirodnu nestalnost svojih naklonosti.²¹

Svemoć većine te brz i bezuvjetan način na koji se njezina volja izvršava u Sjedinjenim Državama ne čine nestabilnim samo zakon, nego imaju isti utjecaj i na izvršavanje zakona i na djelatnost državne uprave.

Budući da je većina jedina snaga kojoj je važno ugoditi, svi sa žarom sudjeluju u poslovima što ih ona poduzima; no, čim ona svrati pažnju na nešto drugo, svaki napor prestaje, dok se u slobodnim državama u Europi, u kojima upravna vlast uživa samostalno postojanje i siguran položaj, zakonodavčeva volja i dalje izvršava, čak i kada se on bavi drugim predmetima.

U Americi se u pojedina poboljšanja ulaže mnogo više revnosti i rada no što se to čini drugdje.

U Europi se za iste takve stvari upotrebljava beskrajno manja, ali kontinuiranija društvena snaga.

Nekolicina se pobožnih ljudi prije više godina prihvatila toga da poboljša stanje u zatvorima. Javnost je bila tronuta njihovim riječima, a preporod je zločinaca postao omiljenim poslom.

Izgrađeni su tada novi zatvori. Po prvi je put zamisao o krivčevoj preobrazbi prodrla u zatvorsku ćeliju zajedno sa zamišlju o kažnjavanju. No, sretna se revolucija uz koju je javnost pristala s

²¹ Zakonski akti, objavljeni od 1780. do naših dana, i to samo u državi Massachusetts, već ispunjavaju tri debela sveska. Treba još napomenuti i to da je zbirka o kojoj govorim godine 1823. ponovo pregledana i da su iz nje izostavljeni mnogi zakoni koji su bili zastarjeli ili su postali bespredmetnima. No, država se Massachusetts, koja nema više stanovnika nego neki od naših otuga, može smatrati najstabilnijom u cijeloj Uniji, jer u svoje pothvate unosi najviše dosljednosti i mudrosti.

tolikim žarom, a koju su zajednički naponi svih građana činili nezaustavljivom, nije mogla provesti u jednom trenutku.

Uz nove kaznionice čiji je razvitak požurivala volja većine, još su uvijek postojali stari zatvori, a u njima je bio zatvoren velik broj krivaca. Kao da su ti zatvori postajali još nezdraviji i pogubniji zato što su novi zatvori više doprinosili preobrazbi i izgledali zdraviji. Lako je razumjeti ovaj dvostruki učinak: većina, zaokupljena mišlju o osnivanju nove ustanove, bijaše zaboravila onu koja je već postojala. Pa kako su svi odvrćali oči od predmeta koji više nije privlačio gospodareve oči, nadzor je nad njime prestao. Najprije su oslabile, a uskoro su se zatim i pokidale spasonosne spone discipline. A uz zatvor, taj trajni spomenik blagosti i prosvijećenosti našega vremena, nailazilo se na samicu koja je podsjećala na barbarstvo srednjega vijeka.

TIRANIJA VEĆINE

Na maksimu, prema kojoj u pitanjima vladavine većine nekoga naroda ima pravo da sve čini, gledam kao na bezbožnu i mrsku, a ipak izvor svih oblika vlasti smještam u volju većine. Jesam li sâm sa sobom u proturječju?

Postoji opći zakon koji je donijela ili ga je barem usvojila ne samo većina ovoga ili onoga naroda, već većina svih ljudi. Taj je zakon pravda.

Pravda, dakle, čini granicu prava svakoga naroda.

Nacija je poput porote kojoj je zadaća zastupati sveobuhvatno društvo i primjenjivati pravdu koja je zakon toga društva. Mora li porota koja zastupa društvo imati veću moć negoli samo društvo čije ona zakone primjenjuje?

Kada se, dakle, odbijam pokoriti nekome nepravednom zakonu, time većini ne odričem pravo da zapovijeda; samo se u vezi sa suverenitetom naroda pozivam na suverenitet ljudskoga roda.

Ima ljudi koji se nisu bojali reći kako neki narod, u stvarima koje se tiču njega samoga, ne može potpuno izaći izvan granica pravde i razuma, te da se tako ne treba bojati toga da svu vlast dademo većini koja taj narod zastupa. No, to znači govoriti ropskim jezikom.

Ta što je većina, gledana kolektivno, ako li ne isto što i pojedinac čije su mišljenje, a najčešće i interesi suprotni drugome pojedincu

kojega nazivamo manjinom? Pa ako prihvaćate da čovjek koji uživa svemoć može tu svemoć zloupotrijebiti protiv svojih protivnika, zašto ne prihvaćate to isto i za većinu? Jesu li ljudi promijenili svoj značaj time što su se okupili? Jesu li postali strpljiviji pred preprekama time što su postali jači?²² Što se mene tiče, ne bih u to mogao povjerovati, a vlast da se sve čini koju uskraćujem svakome pojedinom od svojih bližnjih nikada neću povjeriti ni nekolicini.

Ovo ne znači da ja vjerujem kako bi se, zbog očuvanja slobode, u jednome te istome uređenju moglo pomiješati više načela tako da budu stvarno jedno drugome suprotstavljena.

Vladavina koja se naziva mješovitom uvijek mi se činila iluzijom. Istinu govoreći, mješovita vladavina ne postoji (u onome smislu koji se pridaje toj riječi) zato što se u svakome društvu na poslijetku otkrije neko načelo djelovanja koje prevladava nad svima ostalima.

Engleska je u prošleme stoljeću, a ona se posebno navodila kao primjer za takvu vrstu vladavine, bila bitno aristokratska država, ali onda se u njoj moglo naći i jakih demokratskih elemenata; naime, zakoni su i običaji bili ondje tako uspostavljeni da je aristokracija s vremenom uvijek morala prevladati i prema vlastitoj volji usmjeravati javne poslove.

Zabluda dolazi otuda što su ljudi, neprestano videći interese velikih u sukobu s interesima naroda, promatrali samo borbu, umjesto da obrate pažnju na ishod te borbe koji je jedini važan. Kada neko društvo dode dotle da stvarno dobije mješovitu vladavinu, to jest podjednako raspodijeljenu između suprotnih načela, doživljava revoluciju ili se raspada.

Mislim, dakle, da uvijek negdje treba postaviti neku društvenu vlast višu od svih ostalih, ali vjerujem da je sloboda u pogibelji kada ta vlast pred sobom ne nailazi ni na kakvu prepreku koja bi joj mogla usporiti hod i dati joj vremena da postane umjerena.

Svemoć mi se sama po sebi čini nečim zlim i opasnim. Čini mi se da njezina primjena nadilazi snage svakoga čovjeka, pa ma tko on bio, i držim da samo Bog može bez opasnosti biti svemoćan, jer su njegova mudrost i pravda uvijek jednake njegovoj moći. Nema,

²² Nitko ne bi htio tvrditi da narod ne može zloupotrijebiti silu prema nekome drugom narodu. Stranke su poput nekakvih malih nacija u sklopu velike nacije; jedne se prema drugima odnose kao stranci.

Složimo li se oko toga da se jedna nacija može tiranski odnositi prema drugoj, kako bismo onda mogli poricati da se isto tako i jedna stranka može odnositi prema drugoj stranci?

dakle, na ovome svijetu vlasti same po sebi toliko dostojne poštovanja ili obdarene toliko svetim pravom, kojoj bih dopustio da djeluje bez nadzora i gospoduje bez prepreka. Kada, dakle, vidim da se pravo i mogućnost da sve čini dodjeljuje ma kojoj snazi, zvala se ona narod ili kralj, demokracija ili aristokracija, primjenjivalo se to u monarhiji ili u republici, kažem: tu leži klika tiranije, a ja bih radije otišao živjeti pod drugim zakonima.

Ono što najviše zamjeram demokratskoj vladavini kakva je organizirana u Sjedinjenim Državama nije, kako to tvrde mnogi u Europi, njezina slabost, već naprotiv njezina nezaustavljiva snaga. A ono što mi je u Americi najodbojnije nije krajnja sloboda koja ondje vlada, nego slaba zaštita pred tiranijom.

Kada u Sjedinjenim Državama neki čovjek ili neka stranka pretrpe nepravdu, kome će se obratiti? Javnome mnijenju? Ta upravo ono i tvori većinu. Zakonodavnome tijelu? Ono zastupa većinu i slijepo joj se pokorava. Izvršnoj vlasti? Nju imenuje većina kojoj služi kao pasivno oruđe. Snagama javnoga reda? Snage javnoga reda i nisu ništa drugo nego većina pod oružjem. Poroti? Porota je većina kojoj je dodijeljeno pravo da izriče presude: u pojedinim državama, i same suce bira većina. Ma koliko mjera koje vas pogađa bila nepravična i bezrazložna, valja joj se, dakle, podčiniti.²³

²³ U Baltimoreu se, za vrijeme rata 1812., mogao vidjeti upečatljiv primjer krajnosti do kakvih može dovesti despotizam većine. U to je doba rat u narodu bio vrlo omiljen. Jedan je list koji mu se snažno suprotstavljao takvim svojom stavom izazvao ogorčenost stanovništva. Narod se okupio, razbio tiskarske strojeve i napao kuću u kojoj su se nalazili novinari. Netko je htio pozvati vojsku, ali se ona nije odazvala pozivu. Da bi se spasili nesretnici kojima je prijetio bijes javnosti, odlučeno je da ih se odvede u zatvor kao kakve zločince. Ta se mjera predostrožnosti pokazala uzaludnome: tijekom noći, narod se ponovo okupio, a kako ni sudski službenici nisu uspjeli pozvati vojsku, narod je provalio u zatvor, jedan je novinar na mjestu ubijen, a druge su ostavili misleći da su i oni mrtvi: krivci su izvedeni pred porotu, ali ih je ona oslobodila krivnje.

Jednoga sam dana razgovarao s nekim stanovnikom Pennsylvanije: "Objasnite mi, molim vas, kako to da u državi koju su osnovali kvekeri i koja je na glasu zbog svoje tolerancije oslobođenim crncima nije dopušteno da se koriste svojim građanskim pravima. Plaćaju porez, pa zar nije pravo i da glasaju?" – "Nemojte nam činiti krivo", odgovori mi on "vjerujući da su naši zakonodavci mogli donijeti tako grubo nepravednu i netolerantnu odluku". – "Znači, crnci kod vas imaju pravo glasa?" – "Bez ikakve sumnje." – "Pa kako onda jutros, na zboru birača, nisam opazio ni jednog jedinog?" – "Za to nije kriv zakon, reče mi Amerikanac, Crnci, istina, imaju pravo izaći na izbore, ali se od toga dragovoljno suzdržavaju." – "To je s njihove strane doista velika skromnost." – "Oh, ne odbijaju oni onamo doći, nego se boje da će ih

Pretpostavite, naprotiv, zakonodavno tijelo sastavljeno na takav način da zastupa većinu, ali da nužno ne bude robom njezinih strasti, izvršnu vlast koja bi raspolagala svojim vlastitim snagama, sudsku vlast neovisnu o druge dvije vlasti; još ćete uvijek imati demokratsku vladavinu, ali u njoj gotovo da i neće biti izgleda za tiraniju.

Ne kažem da se u današnje vrijeme tiranija u Americi često koristi, kažem da se ondje ne može naći zaštite od nje, te da uzroke za blagost vlasti prije valja tražiti u okolnostima i običajima negoli u zakonima.

MITOVANJE SVEMOĆI VEĆINE NA SAMOVOLJU AMERIČKIH JAVNIH SLUŽBENIKA

Samovolju treba jasno razlikovati od tiranije. Tiranija se može provoditi i pomoću samoga zakona, a onda uopće nije samovoljna; samovolja se može javiti i u interesu onih kojima se vlada, a onda nije tiranska.

Tiranija se obično služi samovoljom, ali se prema potrebi toga može i odreći.

U Sjedinjenim Državama, svemoć većine, u isto vrijeme dok pogoduje zakonskome despotizmu zakonodavčevu, također pogoduje i samovolji sudskoga službenika. Budući da uživa bezuvjetnu slobodu da kroji zakone i nadgleda njihovo izvršavanje, budući da izvršava podjednak nadzor i nad onima koji vladaju i nad onima kojima se vlada, većina na javne službenike gleda kao na svoje pasivne izvršioce, te se rado oslanja na njih u odnosu na to da će služiti njezinim nakanama. Ne ulazi, dakle, unaprijed u pojedinosti o njihovim dužnostima te se jedva i trudi da definira njihova prava. Postupa s njima onako kako bi i gospodar postupao sa svojim slugama kada bi, držeći ih stalno na oku, mogao u svakome trenutku usmjeravati ili ispravljati njihovo vladanje.

Općenito uzevši, zakon američkim službenicima ostavlja daleko veću slobodu u djelokrugu koji im zacrtava nego što je imaju naši

netko zlostavljati. Kod nas se ponekada događa da zakonu uzmanjka snage i tko ga većina ne podržava. A većina je prepuna najvećih mogućih predrasuda prema crncima, pa predstavnici sudske vlasti ne osjećaju u sebi dovoljno snage za to da im zajamče prava koja im je zakonodavac dodijelio." – "Zar većina kojoj pripada povlastica da kroji zakone hoće još i povlasticu da se tim zakonima ne mora pokoravati?"

službenici. Katkada se čak i događa da im većina dopusti da iz toga kruga izađu. Zaštićeni mišljenjem većine i osnaženi njezinom podrškom, usuđuju se tada na stvari kojima se Europljanin, premda navikao na prizore samovolje, još uvijek čudi. Pod okriljem se slobode tada začinju navike koje bi za nju jednoga dana mogle postati pogubnima.

O VLASTI KOJU U AMERICI VEĆINA IMA NAD MIŠLJENJEM

Kada ispitujemo kako u Sjedinjenim Državama izgleda izražavanje mišljenja, onda veoma jasno opažamo do koje mjere moć većine nadilazi sve oblike moći što ih poznajemo u Europi.

Mišljenje je nevidljiva i gotovo neuhvatljiva moć koja se ruga svakoj tiraniji. U naše dane, ni najapsolutniji vladari u Europi ne mogu spriječiti da mišljenja protivna njihovoj vlasti potajno ne kruže po njihovim državama, pa čak i po njihovim dvorovima. U Americi nije tako: sve dok je većina dvojbeni, ljudi govore, no čim se ona neopozivo izjasni, svi zašute, a prijatelji, baš kao i neprijatelji, kao da se tada složno uprežu u njezina kola. Razlog je tomu jednostavan: nema tako apsolutnoga monarha koji bi u svojoj ruci mogao okupiti sve društvene snage i pobijediti svaki otpor kao što to može učiniti većina koja raspolaže pravom da kroji zakone i da ih izvršava.

Kralj, uostalom, ima samo materijalnu moć koja djeluje na postupke i ne može prodrijeti do volje; no, većina raspolaže istodobno materijalnom i moralnom snagom koja isto toliko djeluje na volju kao i na postupke, te koja u isto vrijeme sprečava i djelo i želju da se ono izvrši.

Ne poznajem zemlju u kojoj, općenito uzevši, vlada manja duhovna samostalnost i manja istinska sloboda raspravljanja nego u Americi.

Nema vjerske ili političke teorije koja se u ustavnim državama u Europi ne bi mogla slobodno propovijedati, a koja ne bi prodirala i u druge države; naime, ne postoji u Europi zemlja toliko podčinjena jednoj jedinoj vlasti da onaj tko ondje hoće reći istinu ne bi mogao naći podršku koja ga može zaštititi od posljedica njegove neovisnosti. Ako kojom nesrećom živi pod apsolutističkom vladavinom, često uza se ima narod; ako stanuje u slobodnoj zemlji, po potrebi se može zakloniti iza kraljevskoga autoriteta. Aristokratski

ga dio društva podržava u demokratskim, a demokracija u ostalim zemljama. No, u demokraciji organiziranoj onako kako je to učinjeno u Sjedinjenim Državama susreće se samo jedna moć, samo jedan element snage i uspjeha, te nema ničega izvan njega.

U Americi, većina mišljenje steže strahovitim obručem. Unutar tih granica pisac je slobodan, ali teško njemu ako su usudi izaći iz njih. Ne mora se bojati baš spaljivanja na lomači, ali je izložen svakovrsnim izrazima gnušanja i svakodnevnim proganjanjima. Politička mu je karijera zatvorena: uvrijedio je jedinu silu koja ima mogućnost otvoriti mu pristup k njoj. Sve mu je uskraćeno, pa čak i slava. Prije no što je objavio svoje mišljenje, vjerovao je da ima pristalica; sada se pred svima razotkrio, čini mu se da ih više nema; dakle, oni koji ga grde, to glasno i izražavaju, a oni koji misle kao i on, ali nemaju njegove hrabrosti, šute i udaljavaju se od njega. I on popušta, najzad klone zbog svakodnevnoga napora, te se povlači u šutnju, kao da osjeća grižnju savjesti što je govorio istinu.

Okovi i krvnici grubo su oruđe kojim se tiranija nekoć služila, ali je u naše dane civilizacija usavršila čak i sam despotizam za koji se, međutim, činilo da više nema što naučiti.

Vladari su ranije takoreći materijalizirali nasilje; demokratske su ga republike našega doba učinile isto toliko misaonim koliko je to i ljudska volja koju to nasilje želi suzbiti. Pod apsolutističkom vladavinom jednoga jedinog čovjeka, despotizam se da bi dospio do duše, grubo obarao na tijelo, a duša se, izmičući tim udarcima, slavonski izdizala; no u demokratskim republikama tiranija ne postupa na taj način: ondje ona zanemaruje tijelo i okomljuje se na dušu. Gospodar više ne kaže: Misliti ćete isto kao i ja ili ćete umrijeti, nego: Slobodno vam je da ne mislite kao ja; život, imutak, sve će vam ostati, ali ćete od ovoga dana biti stranac među nama. Zadržat ćete svoja građanska prava, ali će vam ona postati beskorisna: poželite li da pridobijete glasove svojih sugrađana, oni vam ih neće dati, a ako od njih zatražite samo poštovanje, hinit će da vam ga uskraćuju. Ostat ćete među ljudima, ali ćete izgubiti pravo da im pripadate. Kada se približite svojim bližnjima, izbjegavat će vas kao nečistoga stvora, a napustit će vas čak i oni koji vjeruju u vašu neudružnost, jer će inače i njih svi izbjegavati. Idite u miru, poklanjam vam život, ali vam ga poklanjam kao nešto što je gore od smrti.

Apsolutističke su monarhije despotizam učinile sramotnim; pripazimo da ga demokratske republike ne bi rehabilitirale, te da mu, učinivši ga još i težim za nekolicinu, ne bi u očima većine oduzele mrski izgled i pokvareni značaj.

Kod najponosnijih su nacija Staroga svijeta objavljivana djela kojima je svrha bila vjerno oslikavati poroke i smiješne strane svojih suvremenika; La Bruyère je živio na dvoru Louisa XIV kad je napisao svoje poglavlje o velikašima, a Molière je kritizirao dvor u komadima koje je prikazivao pred dvorjanima. No, moć koja gospoduje u Sjedinjenim Državama ne prihvaća da joj se itko izruguje. I najmanja je zamjerka vrijeđa, i najsitnija je zajedljiva istina smućuje; treba je u svemu hvaliti, od načina njezina izražavanja pa do najpouzdanijih njezinih vrlina. Nijedan pisac, ma kolika bila njegova glasovitost, ne može izbjeći toj obvezi da kadi svojim sugrađanima. Većina, dakle, živi u stalnome samoobožavanju; samo zahvaljujući strancima ili iskustvu pojedine istine mogu doprijeti do ušiju Amerikanaca.

Što Amerika još nije imala velikih pisaca, tomu razlog i ne treba tražiti drugdje: ne postoji književni genij bez duhovne slobode, a duhovne slobode nema u Americi.

Inkvizicija nikada nije uspjela spriječiti da Španjolskom ne kruže knjige protivne većinskoj religiji. Carstvo većine u Sjedinjenim Državama u tome bolje uspijeva: oduzima ljudima čak i pomisao na to da ih objavljuju. U Americi se nailazi na bezvjerce, ali otpadništvo od vjere ondje takoreći ne nalazi sredstvo kojim bi se izrazilo.

Neke se vlade trude da zaštite čudoređe time što osuđuju pisce odviše slobodnih knjiga. U Sjedinjenim se Državama nitko ne osuđuje zbog takvih djela, no nitko i ne pada u iskušenje da ih napiše. Ne zato, međutim, što bi svi građani bili besporočni, već što se većina drži dobrih običaja.

Ovdje se primjena vlasti nedvojbeno pokazuje dobrom: zato i govorim o vlasti samoj po sebi. Ta nezaustavljiva vlast jest stalna činjenica, a njezina je dobra upotreba tek slučajnost.

DJELOVANJE TIRANIJE VEĆINE NA NACIONALNE OSOBINE AMERIKANACA; O DVORSKOME DUHU U SJEDINJENIM DRŽAVAMA

Utjecaj se ovoga što sam do sada iznio tek slabo osjeća u političkome društvenom životu, ali se već opažaju njegovi nepovoljni učinci na nacionalne osobine Amerikanaca. Mislim da upravo sve većem djelovanju despotizma većine u Sjedinjenim Državama treba napose pripisati mali broj znamenitih ljudi koji se danas ondje pojavljuju na političkoj pozornici.

U doba kada je izbila Američka revolucija, pojavilo se mnoštvo takvih ljudi; javno je mnijenje tada usmjeravalo volju, a nije ju tiraniziralo. Slavni su se ljudi onoga vremena, slobodno se pridružujući kretanju zajedničkoga mnijenja, odlikovali veličinom koja im je bila svojstvena: nacija se zaogrnila njihovom slavom, a nisu oni tu slavu uzeli od nje.

U apsolutističkim vladavinama, velikaši koji su bliski prijestolju podilaze gospodarevim strastima i dobrovoljno se pokoravaju njegovim hirovima. No, najveći se dio nacije ne predaje ropstvu; često mu se podčinjava iz slabosti, iz navike ili iz neznanja, a kad-tada i iz ljubavi prema kraljevskoj vlasti ili prema kralju. Neki su narodi ulagali svojevršno zadovoljstvo i ponos u žrtvovanje vlastite volje vladarevoj, te su tako u samu pokornost unosili svojevršnu duševnu neovisnost. Kod tih se naroda nailazi na mnogo manje poniženja negoli bijede. Postoji, uostalom, velika razlika između toga da činimo ono što ne odobravamo i toga da hinimo kako odobravamo ono što se čini: prvo je svojstvo slabića, ali drugo pripada tek među sluganske navike.

U slobodnim zemljama gdje je svatko manje-više pozvan dati svoje mišljenje o državnim poslovima, u demokratskim republikama gdje se javni život neprestano miješa s privatnim životom, gdje se suverenu može odasvuda pristupiti, te gdje treba samo podići glas pa da on dopre do njegova uha, susreće se daleko više ljudi koji nastoje špekulirati sa suverenovim strastima i živjeti na račun njegovih strasti negoli u apsolutističkim monarhijama. Ovo ne znači da su ljudi ondje po svojoj prirodi gori nego drugdje, ali je iskušenje jače i istovremeno se pruža većem broju ljudi. Iz toga proistječe daleko općenitija duševna niskost.

Demokratske republike dvorski duh čine dostupnim velikome broju ljudi i istodobno ga proširuju među svim klasama. To je jedna od glavnih zamjerki koja se protiv njih može iznijeti.

Ovo je napose istinito u demokratskim državama, organiziranim poput američkih republika, gdje većina posjeduje tako apsolutnu i tako nezaustavljivu vlast da se čovjeku valja u neku ruku odreći svojih građanskih prava, te takoreći i svojih ljudskih svojstava, kada želi odstupiti od puta što mu ga je ona zacrtala.

Među golemim mnoštvom koje se u Sjedinjenim Državama gura u političku karijeru, vidio sam veoma malo ljudi koji bi pokazivali onu muževnu čednost, onu mušku neovisnost u mišljenju kojom su se Amerikanci u ranijim vremenima tako često dičili, a koja, gdje-

god da na nju naidemo, tvori istaknutu crtu velikih značaja. Na prvi bi se pogled reklo da su u Americi svi umovi načinjeni prema istome obrascu, toliko se svi kreću točno istim kotlosijekom. Stranac, istina, ponekad nailazi i na neke Amerikance koji odskoču od strogosti obrasca; takvima se događa da žale zbog mana u zakonima, prevrtljivosti demokracije i njezina nedostatka razboritosti; često idu čak i dotle da zapažaju nedostatke kojima se izopačuju nacionalne osobine, te ukazuju na sredstva kojima bi se moglo poslužiti da se ti nedostaci isprave; no, osim vas, nitko ih i ne sluša, a vi, kome oni povjeravaju te potajne misli, vi ste tek stranac i samo ste u prolazu. Rado vam povjeravaju istine koje su vama suvišne, a kada izađu na gradski trg, govore drugačijim jezikom.

Ako ovi reci ikada dospiju u Ameriku, siguran sam u dvoje: prvo, da će svi čitatelji dići svoj glas da me osude, a drugo, da će me mnogi od njih u dubini duše odriješiti krivnje.

Čuo sam kako se u Sjedinjenim Državama govori o domovini. Među narodom sam se susreo i s istinskim rodoljubljem; često sam ga uzaludno tražio kod onih koji tim narodom upravljaju. Ovo se lako razumije prema sljedećoj analogiji: despotizam daleko više izopačava onoga tko mu se podčinjava nego onoga tko taj despotizam nameće. U apsolutističkim monarhijama, kralja često krase velike vrline, ali su njegovi dvorani uvijek obilježeni niskošću.

Istina je da dvorani u Americi ne govore: gospodaru i Vaše Veličanstvo, što je velika i bitna razlika, ali bez prestanka spominju prirodnu razumnost svojega gospodara; uopće se ne nadmeću oko pitanja koja među vladarevim vrlinama zaslužuje najviše divljenja, jer tvrde da on posjeduje sve vrline, i to čak i ne stekavši ih, te takoreći i ne želeći; ne prepuštaju mu svoje žene i kćeri koje će se on udostojiti uzdići u red svojih ljubavnica, ali se, žrtvujući mu svoje mišljenje, sami prostituiraju.

Moralisti i filozofi u Americi nisu prisiljeni uviti svoje mišljenje u velove alegorije, ali prije no što će se odvažiti na neku neugodnu istinu, kažu: Znamo da govorimo narodu koji je i odviše izdignut iznad ljudskih slabosti da ne bi uvijek sobom vladao. Ne bismo govorili ovakvim riječima kada se ne bismo obraćali ljudima koji su, između svih ostalih, po svojim vrlinama i razumu jedini dostojni ostati slobodnima.

Bi li i laskavci Louisa XIV. mogli bolje postupiti?

Ja pak vjerujem da će se u svim vladavinama, kakve god one bile, poniznost vezivati uz silu, a laskanje uz moć. I poznajem samo

jedno sredstvo kojim se može spriječiti da se ljudi ne unizuju: da se nikome, zajedno sa svemoći, ne dodjeljuje i suverena vlast da ih ponižava.

O TOME DA NAJVEĆA OPASNOST
PO AMERIČKE REPUBLIKE PROIZLAZI IZ SVEMOĆI VEĆINE

Vlade obično propadaju zbog nemoći ili zbog tiranije. U prvome slučaju vlast izmiče, a u drugome joj je drugi preotimaju.

Mnogi su ljudi, videći kako demokratske države zapadaju u anarhiju, pomislili da je u tim državama vlada po svojoj prirodi slaba i nemoćna. Prava je istina to da vlada, kada se ondje jednom raspali rat između stranaka, gubi svoje djelovanje na društvo. No ne mislim da je u prirodi demokratske vlasti da joj manjka snage i sredstava; vjerujem, naprotiv, da ona gotovo uvijek i propada upravo zbog zloupotrebe vlastitih snaga i loše primjene sredstava. Anarhija se gotovo uvijek rađa iz njezine vlastite tiranije ili iz njezine nesposobnosti, ali ne iz njezine nemoći.

Ne treba stalnost brkati sa snagom, veličinu stvari s njezinom trajnošću. U demokratskim republikama, vlast koja upravlja društvom²⁴ nije stalna, jer često prelazi iz ruke u ruku i mijenja svoje ciljeve. No, kamo god da se okrenu, njezinoj je snazi gotovo nemoguće odoljeti.

Vlast mi se u američkim republikama čini isto toliko centraliziranom kao i u apsolutističkim monarhijama u Europi, a energičnijom nego ondje. Ne mislim, dakle, da će propasti zbog slabosti.²⁵

Ako ikada nestane slobode u Americi, za to ćemo morati okriviti svemoć većine koja je manjine bacila u očaj i prisilila ih da se okrenu materijalnoj sili. Tada ćemo doživjeti anarhiju, ali će ona nastupiti kao posljedica despotizma.

Iste je ovakve misli iznio i predsjednik James Madison (vidi *Federalist*, br. 51).

²⁴ Vlast može biti centralizirana u skupštini: onda je jaka, ali nije stalna; a može biti centralizirana i u jednome jedinom čovjeku: onda je manje jaka, ali je stalnija.

²⁵ Nepotrebno je, mislim, upozoravati čitatelja na to da ovdje, kao i svugdje u ovome poglavlju, ne govorim o saveznoj vlasti, nego o posebnoj vlasti u svakoj pojedinoj državi kojom većina upravlja na despotski način.

"Od velike je važnosti u republikama, kaže on, ne samo da se društvo brani od tlačenja onih koji njime vladaju, nego i da se jedan dio društva zaštiti od nepravde koju bi mu mogao nanijeti drugi dio toga društva. Pravda je cilj kojemu svaka vlada mora težiti; to je cilj što ga ljudi sebi postavljaju kada se ujedinjuju. Narodi su uvijek ulagali napore u postizanje toga cilja, i ulagat će ih sve dok u tome ne uspiju ili dok ne izgube svoju slobodu.

Kada bi postojalo društvo u kojemu bi najmoćnija stranka bila u stanju s lakoćom okupiti svoje snage i tlačiti najslabiju stranku, moglo bi se smatrati da u takvu društvu vlada isto tolika anarhija kao i u prirodnome stanju i kojemu najslabiji pojedinac nema nikakve zaštite pred nasiljem jačega; a kao što se u prirodnome stanju, zbog neugodnih strana neizvjesne i nestalne sudbine, najjači odlučuju na to da se podčine vladavini koja štiti slabije kao i njih same, tako će i u anarhičnoj vladavini iste pobude malo-pomalo najmoćnije stranke navesti na to da pozele vladavinu koja jednako može štititi sve stranke, i slabu i jaku. Da je država Rhode-Island odvojena od Konfederacije i prepuštena narodnoj vlasti, suvereno primjenjivanoj u uskim granicama, ne bi se moglo ni posumnjati u to da bi tiranija većine korištenje pravima učinila toliko neizvjesnim da bi ljudi napokon počeli zahtijevati vlast potpuno neovisnu o narodu. I same bi je stranke prikazale kao nužnu i pohitale da se pozovu na nju.

I Jefferson je govorio: "Izvršna vlast u našem uređenju nije jedini, pa možda nije ni glavni predmet moje zabrinutosti. Tiranija zakonodavaca jest trenutačno, a bit će to i tijekom još mnogih godina, najstrašnija opasnost. Za njom će doći i tiranija izvršne vlasti, ali u kasnijem razdoblju."²⁶

U vezi s ovim pitanjima volim navoditi Jeffersona, radije nego bilo koga drugog, jer ga smatram najvećim zagovornikom što ga je demokracija ikada imala.

Cijenim go
vojine

²⁶ Jeffersonovo pismo Madisonu od 15. ožujka 1789.